

7. Цурикова Л. В. Соціолінгвістичний аспект політичної коректності [Електронний ресурс] / Л. В. Цурикова. – Режим доступу до ресурсу: <http://referatu.net.ua/referats/207/36710/?page=14>.
8. Goffman E. Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity / E. Goffman. – N. Y. : Prentice-Hall, 1963. – p.
9. Community of DMAX Foundation [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.dmaxfoundation.org/stigmainschool/>. – Назва з екрану.
10. Hunt P. Discrimination: disabled people and the media [Електронний ресурс] / Paul Hunt // Contact. – 1991. – № 70. – P. 45–48. – Режим доступу до ресурсу: <http://disability-studies.leeds.ac.uk/files/library/Barnes-Media.pdf>.

УДК 811.111:81'42

Я. В. Бистров,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

ФРАКТАЛЬНА РЕКУРСІЯ У БІОГРАФІЧНОМУ ОПОВІДНОМУ ТЕКСТІ: ЛІНГВОСИНЕРГЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розкриваються особливості побудови фрактальної мережі біографічного оповідного тексту за участю фрактальної рекурсії у світлі теорії лінгвосинергетики. За принципом фрактальної рекурсії виокремлено дев'ять фрактальних фрагментів оповіді про біографічний суб'єкт у романі П. Акройда «Chatterton», циклічне повторення яких забезпечують рекурентні синтаксичні конструкції. Встановлено, що фрактальні параметри тексту, які будуються на симетрії подібності, дозволяють розглядати текст як синергетичний об'єкт.

Ключові слова: фрактальна рекурсія, біографічний оповідний текст, біографічний суб'єкт, лінгвосинергетика.

FRactal Recursion in Biographical Narrative: A Linguosynergetic Perspective

The article reviews the properties of fractal recursion in the fractal network of biographical narrative within the framework of synergetics. Nine fractal fragments of the narrative about the biographical subject are singled out in the novel by P. Ackroyd «Chatterton». It is proved that recurrent syntactic structures account for the fractal recursion of fractal fragments. The fractal parameters of the narrative based on the symmetry of similarity constitute the synergetic essence of the text.

Key words: fractal recursion, biographical narrative, biographical subject, linguosynergetics.

ФРАКТАЛЬНАЯ РЕКУРСИЯ В БИОГРАФИЧЕСКОМ ПОВЕСТВОВАТЕЛЬНОМ ТЕКСТЕ: ЛИНГВОСИНЕРГЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье раскрываются особенности построения фрактальной сети биографического повествовательного текста при участии фрактальной рекурсии в свете теории лінгвосинергетики. В соответствии с принципом фрактальной рекурсии выделены девять фрактальных фрагментов повествования о биографическом субъекте в романе П. Акройда «Chatterton», а их циклическое повторение обеспечивают рекуррентные синтаксические конструкции. Установлено, что на основании симметрии подобия фрактальные параметры текста определяют текст как объект синергетики.

Ключевые слова: фрактальная рекурсия, биографический повествовательный текст, биографический субъект, лінгвосинергетика.

Ключові поняття і терміни синергетики (нелінійність, хаос і порядок, аттрактор, біфуркація, фрактали тощо) тільки починають ставати об'єктом сучасних досліджень лінгвістики тексту кінця ХХ – початку ХХІ століття. Розгорнуті лінгвістичні концепції фрактальної теорії представлено низкою праць, у яких поєднано теорію фракталів із когнітологічною наукою і дослідженням фракталів у структурі художнього тексту [2; 4; 5], що слугує основою для аналізу синергетики оповідного тексту.

Нова наукова парадигма, яка пов'язана в першу чергу з нелінійною динамікою, зокрема з теорією фракталів, визначає хаос не як дестабілізуючий чинник, що знаходиться поза системою, а навпаки – всередині неї, а також як необхідний чинник саморозвитку системи і водночас «інструмент подолання хаосу» [4, с. 128]. **Актуальність** цієї розвідки зумовлена поєднанням когнітивної і синергетичної дослідницьких парадигм сучасної лінгвістики в контексті міждисциплінарного підходу щодо дослідження способів експлікації текстового знання у літературному наративі.

В самоорганізаційній нелінійній системі, яка характеризується динамікою утворення нової концептуальної структури, поняття синергетики оповідного тексту ототожнюємо із синергетикою дискурсу, введеного М. Ф. Алефіренко у 2008 році. Під синергетикою оповідного тексту (нарративу) розуміємо «взаємодію породжуючих його чинників, у результаті якої відбувається «злиття і сприяння енергією», які спрямовані на онтологічну і функціональну «самоорганізацію» дискурсивного простору і які визначають смислову дистрибуцію його інгредієнтів» [1, с. 5]. Причому виникнення та становлення синергетики нарративу, насамперед, зумовлене поетикою постмодернізму. Такий підхід підпорядковує загальну логіку аналізу оповідного тексту як складної системи, що спирається на синергетичні принципи самоорганізації і саморозвитку, а відтак на розвиток фрактальної теорії в лінгвістиці тексту, зокрема фрактальності дискурсу.

Об'єкт дослідження становить фрактальна рекурсія (ФР) у синергетичній системі біографічного оповідного тексту. **Предметом** є лінгвосинергетичні параметри ФР англomовного біографічного оповідного тексту.

Мета статті – встановити специфіку принципу ФР у синергетичній системі англomовного біографічного оповідного тексту. **Завдання** дослідження полягають у: 1) характеристиці властивостей синергетичної системи оповідного тексту в межах теорії фракталів; 2) виокремленні фрактальних фрагментів біографічного оповідного тексту, які упорядковуються за принципом ФР.

Динаміка взаємодії нарративу з так званим «фрактальним рухом» синергетичної системи забезпечується розгортанням структур фрактальної природи. Фрактал як самоподібна або наближено самоподібна модель розкладається на фрагментні частини, кожна з яких є зменшеною копією цілої форми і характеризуються складним порядком (так званим «порядком із хаосу») та нелінійною динамічною поведінкою у синергетичній системі.

В нелінійному світі складна і хаотична система породжує такі впорядковані структури і самоподібні патерни, фрактальний потенціал яких сприяє їх розмноженню (тиражуванню) на основі самореференції та самоподібності. В теорії хаосу сам термін *хаос* набув нового значення, за яким система не тільки визначається як така, що позбавлена ознак порядку, а навпаки, вона виявляє більш глибокий рівень патернового порядку.

Найбільш розширені нарративні простори з елементами фрактальності можна спостерігати в літературі постмодернізму, де відбувається абстрагування (відсторонення) від конкретного автора. Особливість художнього постмодерністського

дискурсу визначається динамікою взаємодії смислових відношень і знакових систем, які забезпечують зв'язок оповідного тексту з так званим «фрактальним рухом» системи. Звідси випливає, що функціонування постмодерністського художнього дискурсу забезпечується розгортанням структур фрактальної природи.

Отже, методологічна значущість понять фракталу і фрактальності художнього тексту полягає в універсальній здатності описати текст у цілому. Г. Г. Москальчук вважає, що за допомогою поняття фракталу і фрактальної розмірності можна пояснити самоподібність структури тексту із зміною масштабу процесу самоорганізації [3, с. 186] і, як наслідок, організації нарративу може підпорядкуватися фрактальним моделям. Фрактальні параметри тексту, які будуються на симетрії подібності, дозволяють розглядати текст як синергетичний об'єкт.

Інструментом для такого розуміння тексту вважаємо пошук принципів побудови його оповідного простору, згідно з яким фрагменти тексту можуть накладатися один на одного за законами фрактальної геометрії, тобто «як і природні об'єкти, вони самоподібні, однак їхні дії достатньо хаотичні і повторюються в основному механізмі» [9, с. 337].

Так, прості (лінійні) фрактали повністю наслідують принцип самоподібності, де будь-яка його частина є точною копією цілого. Звідси випливає, що фрактал може мати самоподібну рекурсивну структуру. У рамках лінгвосинергетичної парадигми фрагменти біографічної оповіді у текстотвірній структурі роману утворюють фрактальні самоподібні структури, які накладаються на основний текст цілого твору, де окремі події переходять до розряду циклічно повторюваних (рекурсивних) подій.

Рекурсія як принцип зворотного зв'язку у біографічному оповідному тексті (від лат. *recursio* – «повернення») являє собою динамічний процес повторення раніше вербалізованої пропозиції щодо певного біографічного суб'єкта з використанням лексико-синтаксичних засобів, які зорієнтовані на повторні повернення до тієї пропозиції і забезпечують реалізацію циклу смислового прирощення фрактальної моделі біографічної оповіді. Процес подальшого смислового прирощення за рахунок відповідної кількості повторних повернень (рекурсивних елементів) забезпечує структурну самоорганізацію тексту. Отже, елементи і ситуації (загалом рекурсивні структури), які будуються за принципом ФР, виступають структуротвірними атрactorами біографічного оповідного тексту і вербалізаторами смислового прирощення фрактальної моделі.

Фрактальний підхід найімовірніше має постструктуралістське підґрунтя, що передбачає співіснування різних фрагментів радше з нелінійними структурами, які можуть повторюватися, обігруватися або опускатися, чи розташовуватися у зворотному порядку тощо. Такі поліфуркаційні фрагменти створюють можливість для існування неієрархічних і нехронологічних інтерпретацій історії життя біографічного суб'єкта.

Наприклад, ФР у нарративній структурі передмови до роману П. Акройда «Chatterton» простежується у патернах само-референції і самоподібності, які стосуються оповіді про життєвий і творчий шлях Томаса Чаттертона.

Чотири рекурсивні фрактальні фрагменти у передмові до роману беруть участь у фрактальній самоорганізації біографічного нарративу з метою створення багаторівневого фікціонального портрету біографічного суб'єкта. Спочатку П. Акройд у передмові робить вступне слово про життя і кар'єру жадаючого поетичної слави Томаса Чаттертона. Вже по-смертно ця мрія поета послідовно відтворюється різними нараторами роману з більшим чи меншим ступенем подібності у формі розгалуженої фрактальної нарративної структури. Як наслідок, мультирівневий біографічний портрет Чаттертона постає результатом циклічного петлеподібного процесу (looping process), спричиненого дією «рекурсії, яка забезпечує нескінченну кількість довжин петлеподібної кривої, у той час як сама структура займає скінченний простір» [8, с. 159]. Отже, щоразу у вставленому фрагменті біографічного нарративу розповідається подібна історія (чи малюється подібна картина), про які розповідається у наступних фрагментах іншими нараторами.

Розгалужена фрактальна структура біографічного нарративу відбита у розрізних частинах передмови до роману, які циклічно повторюються, однак розташовуються у різному порядку. Саме такі, на перший погляд, розрізнені біфуркаційні фрагменти в наративі є результатом вияву можливих інтерпретацій життєвого і творчого шляху Томаса Чаттертона. Однією із відриваних точок інтерпретації життя біографічного суб'єкта є авторська передмова, звідки розпочинається оповідь, і до якої наратори роману щоразу повертаються у результаті циклічного петлеподібного процесу.

Репрезентація розрізнених фрагментів нарративу стає наслідком процедури розгортання біографії суб'єкта крізь призм стратегії накладення реальної (real) біографічної інформації на зображену або фікційну (fictive). Процедуру розгортання забезпечують рекурентні синтаксичні схеми, які циклічно повторюються у дев'яти фрактальних фрагментах роману. До речі, вияв таких рекурентних патернів знаходиться під кутом зору когнітологів, які відстоюють очевидну інтуїтивну спроможність людини їх виокремлювати. Такі симетричні типи «закорінені в нашому тілесному досвіді і чуттєвому сприйнятті навколишнього світу, які можуть метафоризуватися у більш чи менш абстрактних доменах» [7, с. 68].

Наприклад, у фрагменті (1) на другій сторінці роману «Chatterton» вигаданий уявою автора молодий поет Чаттертон виношує намір заблукати десь у лабіринті життя і самовільно піти з нього: (1) *Chatterton ran out into the open fields, pushing his face against the wind that chilled him; then he stopped short, sat down on the cropped grass and gazing at the tower of St. Mary Redcliffe, muttered the words that had so powerfully swayed him...* [6, с. 2].

Цей задум Чаттертона, який символізує політ у вічність, рекурсивно повторюється теж із уст автора у фрагменті (2) у кінці роману: (2) *He has left his bed and his arsenic fear far behind and ah he is flying. Flying towards St Mary Redcliffe and the church is his father, lying on the short grass, propped upon his elbow and yawning as the sun rolls above him. Flying through the porch and through the west door, the sudden coldness of old stone changing the colour from light violet to aquamarine, which is the colour of dreams* [6, с. 233].

У цих самоподібних фрагментах паралельні синтаксичні конструкції характеризуються рекурентністю, яка свідчить про їхню структурну зв'язок у 1-му фрактальному циклі оповідного тексту. Наприклад, у фрагменті (1) це синтаксичні структури *ran out into the open fields, sat down on the cropped grass, gazing at the tower of St. Mary Redcliffe*, а у фрагменті (2), це відповідно конструкції *he is flying, flying towards St Mary Redcliffe, lying on the short grass, flying through the porch and through the west door*, які містять інформацію про місце, де міг бувати Чаттертон зі своїм батьком: сидіти або лежати на скошеній траві, чи уважно роздивлятися башту церкви Св. Марії Редкліффської у Брістолі.

Наступний фрагмент (3) (теж на другій сторінці роману) стосується бесіди Джорджа Мередіта і Генрі Волліса, які піднімають проблему зображення смерті у мистецтві. У цьому фрагменті оповідного тексту закладена ідея про одну із версій смерті Чаттертона (розігрування власної смерті), де читач запрошується до участі у розслідуванні цього історичного факту. Синтаксичний паралелізм простежується у підкреслених конструкціях із вилучених самоподібних фрагментів (3), (4), (5).

Мередіт позує перед художником Воллісом і видає себе за Чаттертона, якого смерть застала на горіщі закинутого будинку: (3) *'Yes, I am a model poet,' Meredith was saying. 'I am pretending to be someone else'* [6, с. 2].

Зміст попереднього фрагмента (3) циклічно повторюється у наступних самоподібних фрагментах (4), (5), у яких продовжується розгортатись думка автора про натурників, які видають себе за інших (у цьому випадку йдеться вже про мертву людину) (2-й фрактальний цикл):

(4) *'Models? Models pretending to be dead?'* [6, с. 34].

(5) *'Oh no. That's George Meredith. He was the model. He was pretending to be Chatterton'* [6, с. 132].

Інший фрагмент (6) на третій сторінці роману стосується творчого шляху Чаттертона, який у бесіді авторки романів Гарієтт Скроуп та її приятельки Сари Тілт, обговорюється у зв'язку з темами про плагіат, достовірність і різного роду підробки: (6) *Harriet stood upright. 'Don't you think I know?' She paused before starting up again. 'We poets in our youth begin in gladness. But thereof in the end come despondency and madness'* [6, с. 3].

Фрагмент (7) у кінці другого розділу роману містить повторне повернення до особи Чаттертона: *Harriet stood upright again. 'Don't you think I know? I've been quoting all my life!' Then she began again: 'We poets in our youth begin in gladness.' She waved her hands joyfully in the air. 'But thereof in the end come despondency and madness'* [там само, р. 35].

Синтаксична симетрія самоподібних фрагментів (6), (7) відображається у двох самоподібних паралельних конструкціях (*we poets in our youth begin in gladness, but thereof in the end come despondency and madness*), що забезпечує реалізацію 3-го фрактального циклу біографічного оповідного тексту.

І, нарешті, фрагмент (8) (теж на третій сторінці роману) має відношення до так званої зустрічі молодого поета на прізвище Вічвуд із привидом Томаса Чаттертона: (8) *There was a young man standing beside him, gazing at him intently: he put his hand upon Charles's arm as if he were restraining him. 'And so you are sick,' one said. And the other replied, 'I know that I am.'* *Charles looked down again in despair and, when he glanced up, the figure of Thomas Chatterton had disappeared* [6, с. 3].

Продовження епізоду про таємниче зникнення фігури Чаттертона згодом циклічно повторюється у самоподібному фрагменті (9) вже у кінці третього розділу роману: (9) *When he awoke he noticed that the leaves had been swept away, and a young man was standing beside him. He had red hair, brushed back. He was gazing intently at Charles, and he placed his hand upon his arm as if he were restraining him.*

One said, 'And so you are sick?'

The other replied, 'I know that I am.'

He was about to rise. 'Not now. Not now. I will come to see you again. Not now.' *Charles was uncertain what to say, and when he looked up again the young man was no longer there* [6, с. 47].

П'ять рекурсивних повторів на синтаксичному рівні, які виділено підкресленнями, свідчать про симетрію самоподібних фрагментів (8), (9). Ці повтори беруть участь у реалізації 4-го фрактального циклу.

Отже, в авторській передмові дев'ять фрагментів у певній послідовності за принципом ФР беруть участь у побудові фрактальних циклів біографічного оповідного тексту. Фрактальний аналіз вищезазначених самоподібних фрагментів із залученням процедури рекурсії покликаний відшукати ті самоподібні фрагменти, які спричинюють динаміку функціонування фрактальних циклів біографічного оповідного тексту.

Основними синергетичними параметрами авторської передмови у фрактальній мережі біографічного оповідного тексту у романі П. Акройда «Chatterton» є такі:

(а) передмова як геометрична конфігурація містить чотири фрагменти, які на основі фрактального принципу рекурсії, утворюють чотири фрактальні цикли БН і проєктуються на самоподібні фрагменти в основному тексті роману; (б) самоподібні синтаксичні структури на основі стилістичного прийому паралелізму, здійснюючи рух по колу, утворюють рекурсивну петлю, яка визначає синергетичні параметри фрактальної мережі біографічного наративу у зображенні життєвого досвіду біографічного суб'єкта. Загалом, принцип ФР сприяє реалізації циклічного процесу, результатом якого є відтворення нескінченного числа фрактальних фрагментів оповідного тексту.

Перспективу подальших досліджень становить вивчення фрактальної самоорганізації біографічного оповідного тексту у типології синергетичних моделей.

Література:

1. Алефиренко Н. Ф. Дискурсивная синергетика «живого» слова // Язык. Текст. Дискурс : научн. альманах Ставропольского отд. РАЛК ; под ред. проф. Г. Н. Манаенко. – Краснодар : Изд-во СГПИ, 2008. – Вып. 6. – С. 5–10.
2. Воробьёва О. П. Словесная голография в пейзажном дискурсе Вирджинии Вулф : модусы, фракталы, фузии / О. П. Воробьёва // Когниция, Коммуникация, Дискурс. – 2010. – № 1. – С. 47–74.
3. Москальчук Г. Г. Структура текста как синергетический процесс / Галина Григорьевна Москальчук. – М. : УРСС, 2003. – 296 с.
4. Плотникова С. Н. Фрактальность дискурса как новое лингвистическое понятие / С. Н. Плотникова // Вестник ИГЛУ. – 2011. – № 3(3). – С. 127–134.
5. Пономаренко И. Н. Фрактальные параметры нелинейного пространства текста / И. Н. Пономаренко // Ученые записки Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Серия «Филология». – 2006. – № 2. – Т. 19(58). – С. 238–241.
6. Ackroyd P. Chatterton / Peter Ackroyd. – London : Abacus, 1991. – 234 p.
7. Turner M. Reading Minds : The Study of English in the Age of Cognitive Science / Mark Turner. – Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1991. – 298 p.
8. Wenaus A. Fractal Narrative, Paraspaces, and Strange Loops : The Paradox of Escape in Jeff Noon's Vurt / A. Wenaus // Science Fiction Studies. – 2011. – Vol. 38, No. 1. – P. 155–174.
9. Werth P. Text Worlds : Representing Conceptual Space in Discourse / Paul Werth. – London : Longman, 1999. – 390 p.

УДК 811'111'161'2

О. О. Борисов,

Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів

ІЗОМОРФНІ ТА АЛОМОРФНІ РИСИ КОНСТРУЮВАННЯ ДІАЛОГУ У БРИТАНСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ДЕБАТАХ

Стаття присвячена дослідженню особливостей структуризації діалогічної взаємодії мовців у форматі британських та українських парламентських дебатів.

Ключові слова: діалог, дебати, дискусія, суперечка, вплив.